

СИТУАТИВНІСТЬ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ЛІНГВОДИДАКТИЧНОМУ АСПЕКТІ

Ольга Сослюк

Львівський національний університет імені Івана Форанка

У центрі дослідження – ситуативність діалогічного мовлення, зокрема комунікативні ситуації та їх вплив на діалогічне мовлення, ситуативні вправи, формування комунікативної компетенції студента за допомогою ситуативних вправ.

Ключові слова: діалог, комунікативна ситуація, комунікативна компетенція

Діалог є однією із форм мовного спілкування, яку ще в IV столітті до н.е. Платон обрав як найкращу форму для навчання. Велика кількість праць, присвячена проблемі діалогу, свідчить про складність та багатогранність цього явища. Цікавість до діалогу досягла свого апогею у 40–50-ті рр., з того часу діалог інтенсивно досліджують на основі різних мов [3: 299–313].

Однією з найважливіших особливостей діалогічного мовлення є його ситуативність, тобто, фактично, зовнішні „обставини, в яких відбувається спілкування: місце, час, особистість партнера (партнерів), соціальні ролі учасників тощо” [1: 66]. Важливість ситуативності у діалогічному мовленні зумовлена тим, що часто зміст комунікації можна зрозуміти лише з урахуванням тієї ситуації, в якій воно здійснюється. Іншими словами, існує чітка співвіднесеність діалогічного мовлення зі ситуацією, що, однак, не можна розуміти буквально [5: 147]. Як зазначає Є. Пассов, самі зовнішні обставини ситуації можуть у момент мовлення не бути наявними, проте вони є у свідомості комунікантів і включені в неї [6: 27]. Це можуть бути якісь минулі події, відомі лише співрозмовникам, їхні переживання, життєвий досвід, спільні відомості тощо. Прикладом ситуативності може бути вислів „Іде!”, який може означати, що їде трамвай.

Історія дослідження ситуацій, зокрема комунікативних, починається з 60-х рр. XX ст. із досліджень І. Бермана та В. Бухбіндера [2]. Загалом, питаннями ситуативності мовлення займалися багато науковців, серед них: В. Скалкін, Г. Рубінштейн, Т. Сахарова, А. Алхазішвілі, Є. Пассов, О. Леонтьєв, Д. Ізарєнков, Є. Розенбаум, В. Артемов, Д. Берн та багато інших [4: 5–11].

Науковці поділяють ситуації на комунікативні, тобто такі, які містять у собі стимул до мовлення, та некомунікативні, які цього стимулу не мають [10: 5].

Наприклад, уявімо, що студент спізнюється на пару і, підходячи до зупинки, помічає, що під'їжджає його трамвай. Очевидно, що студент прискорить ходу, але дивно було б, якби він почав розмовляти, не маючи навіть співрозмовника. Така ситуація містить стимул, але не такий, який спричинює комунікацію, а такий, який спонукає до дії.

В основі будь-якої ситуації є людина з її переживаннями та почуттями. Для конкретної людини ситуацією є лише ті умови, які спрямовані на неї.

Визначальною властивістю ситуації є стосунок учасників діалогу одне до одного і їхній стосунок до навколишніх умов дійсності [7: 207].

Також важливим є часо-просторова локалізація [7: 208] ситуації, оскільки часто вибір вислову залежить від місця та часу. Наприклад, час визначальним є для темпоральних вітань, а від місця залежить тон спілкування (офіційний, нейтральний, дружній):

- *Доброго ранку, Маріє!*
- *Доброго ранку, мамо! Як тобі спалось у нас? Добре?*
- *Дякую, добре. Я піду, бо вже дуже пізно. До побачення!*
- *До побачення, мамо!*[10: 16–17]

З часо-просторовою локалізацією пов'язані такі властивості ситуації, як статичність та динамічність [7: 208]. Статичність характеризує ситуацію, яка не має розвитку, наприклад, коли комуніканти лише вітаються. Динаміка – це властивість ситуації змінюватись. Тенденція до заміни одних ситуацій іншими характерна для будь-якої тривалої розмови.

Також необхідно пам'ятати, що ситуація впливає на мовленнєву поведінку комунікантів. Це зумовлено метою комунікації.

Підсумовуючи загальні відомості про ситуацію як про стимул, можна виділити такі вимоги до неї:

- 1) будь-яка ситуація існує для вирішення певної мети комунікації (простої чи складної);
- 2) основними її властивостями є стосунок учасників комунікації один до одного і до об'єкта розмови, а також часо-просторова локалізація і пов'язана з нею статичність та динамічність ситуації. Сукупність цих властивостей дає можливість описати умови спілкування;
- 3) навчаючи іноземця за допомогою ситуацій, необхідно розрізняти: мікро- і макроситуації; природні і штучні (навчальні) ситуації; екстралінгвістичні та лінгвістичні ситуації [7: 217].

Це ті відомості, які нам необхідно враховувати, коли складаємо діалоги та навчаємо іноземця говорити.

Діалогічне мовлення має особливості: у межах мовленнєвого акту кожен з учасників по черзі виступає як слухач і як мовець, тому іноземець не тільки має вміння говорити, але й слухати і розуміти, що йому кажуть для того, щоб зможти правильно і вчасно зреагувати на сказане.

В. Скалкін виділяє два види навчальних діалогів: контекстуальні та ситуативні [8: 29]. Зосередимо увагу на ситуативних діалогах і ситуативних вправах.

Мета ситуативних вправ – за допомогою зазначених у завданні умов відтворити природну комунікативну ситуацію, в якій може опинитись іноземець. Ці вправи допоможуть іноземцеві швидко адаптуватися в схожих ситуаціях у реальному житті.

Пропонуємо поділити ситуативні вправи на дві групи за рівнем складності.

Метою першої групи вправ є навчити іноземця різноманітних етикетних висловів, розрізняти мовноетикетні формули залежно від стилю спілкування, соціального ста-

тусу адресата та умов спілкування (час, місце спілкування тощо). Ці вправи найкраще використовувати на початковому етапі навчання іноземної мови, а точніше, уже на перших заняттях. Це пов'язано з тим, що часто розмову розпочинають та закінчують формулами мовного етикету. Згодом такі вправи ускладнюють, виходячи за межі етикетних висловів.

Прикладом можуть бути такі вправи:

Вправи на ситуацію прохання:

Виберіть вислови для: а) повторного прохання; б) вмовляння; в) нагадування про прохання.

Вправи на ситуацію вибачення:

Зазначте, в яких ситуаціях використовують такі вислови вибачення:

Вибачай(-те), Даруй(-те), Мені дуже шкода!, Не гнівайтесь (на мене)!, Не ображайтесь!, Перепрошую, Прошу вибачення, Шкода, що....

Складіть діалоги, використовуючи етикетні формули прихованих вибачень.

Мета другої групи вправ – навчити іноземця відтворювати свої навички під час спонтанного мовлення. Ці вправи варто використовувати на початковому, основному та завершальному етапі вивчення іноземної мови. Часто в основі цих вправ є конфлікт або якась проблема, яку необхідно розв'язати іноземцеві. Оскільки такий вид вправ часто поєднують у підручниках з певною темою, зосередимо увагу на вправах, які пов'язані з темою „Дозвілля”, а точніше, з музикою. Наприклад:

Вправа 3.

Складіть діалог за такою ситуацією: Ваш друг наполегливо просить вас піти з ним на концерт, але у вас важливі справи і ви не можете погодитись з ним. Він довго вас вмовляє. Відмовте йому так, щоб він не образився.

До ситуативних вправ другої групи можна віднести навчальне інтерв'ю, бо воно також залежить від ситуації спілкування. Цей вид вправ має свою специфіку, яку потрібно враховувати під час навчання мови. Виконуючи цю вправу, один учасник є підготовленим до інтерв'ю, бо має запитання, а інший – ні. Таким чином, для другого учасника це мовлення – спонтанне. Учасники мають обмінюватись ролями. Ця вправа розвиває творчий потенціал студентів. Її варто використовувати на основному та завершальному етапі навчання української мови як іноземної.

Вправа 4.

Ви журналіст і вам необхідно взяти інтерв'ю у групи „Плач Єремії”, але Тарас Чубай відмовляється виконати ваше прохання, вмовте його. Наприклад, ви можете пояснити йому, що ви приїхали з-за кордону, щоб написати статтю про цей концерт.

Ще одним різновидом ситуативних вправ можуть бути аудіоситуативні вправи. Мета таких вправ – поєднання різних видів мовленнєвої діяльності. За допомогою цих вправ студент-іноземець має змогу сприймати пісню на слух, працювати з її текстом і на основі цього висловлювати та аргументувати свою думку, давати відповіді на запитання, відтворювати уявні ситуації, використовуючи та розвиваючи свій творчий потенціал. Їх варто використовувати на завершальному етапі навчання.

За допомогою цих вправ іноземець, по-перше, може навчитись розрізняти вислови за стилем спілкування та соціальним статусом, що є важливим на початковому

етапі навчання іноземної мови, оскільки в багатьох країнах ці компоненти ситуації є відмінними. По-друге, він учиться реагувати на різні ситуації, що допоможе швидше адаптуватися в реальному житті.

1. *Бацевич Ф.С.* Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. – К., 2004.
2. *Берман И.М., Бухбиндер В.А.* Ситуативность и обучение устной речи // Иностр. яз. в шк. – 1964. – №5. – С. 9–13.
3. *Валюсинская З.В.* Вопросы изучения диалога в работах советских лингвистов // Синтаксис текста. – М., 1979. – С. 299–313.
4. *Изаренков И.Д.* Обучения диалогической речи. – М., 1986.
5. *Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник / Кол. авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої.* – К., 2002.
6. *Пассов Е.И.* Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. – М., 1989.
7. *Сахарова Т.Е.* Проблема ситуации при обучении диалогической речи // Вопросы методики преподавания иностранных языков. – Тула, 1967. – С. 205–230.
8. *Скалкин В.Л.* Обучение диалогической речи (на материале английского языка): Пособие для учителей. – К., 1989.
9. *Скалкин В.Л., Рубинштейн Г.А.* Речевые ситуации как средство развития неподготовленной речи // Иностр. яз. в шк. – 1966. – №4. – С. 2–9.
10. *Українсько-чеські паралелі в текстах та ситуаціях: Розмовник/ Й.Ф. Андерш, Л.І. Даниленко, О.Л. Паламарчук та ін.* – К., 2006.

SITUATIONAL VALUE OF DIALOGIC SPEECH IN LINGUADIDACTIC ASPECT

Olha Sosliuk

Ivan Franko Lviv National University

The centre of investigation in the situational value of the dialogic speech, and in particular, communication situations and their influence on dialogic speech, situational exercises, forming of the communication competence of the student with the help of situational exercises.

Key words: dialogue, communication situation, communication competence.